

Reçber, B. (2019). Sosyal Hizmetin Gelişiminde Türkiye'nin Konumu: Teorik Bir Analiz. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 30(2), 715-738.

Derleme

Makale Geliş Tarihi: 23.10.2018

Makale Kabul Tarihi: 06.05.2019

SOSYAL HİZMETİN GELİŞİMİNDE TÜRKİYE’NİN KONUMU: TEORİK BİR ANALİZ¹

The Role of Turkey in The Development of Social Service: A Theoretical Analysis

Bircan REÇBER*

* Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Hizmet Uzmanı, ORCID ID: 0000-0001-8846-8780

ÖZET

İnsanlığın varlığından itibaren insanlar arası ilişkilerde ihtiyaçları karşılamak üzere var olan sosyal yardımlaşma ve dayanışma uygulamaları geleneksel bir yapıda olsa da tarihsel süreç içerisinde toplumların ekonomik, sosyal, siyasal yapılarına göre birçok aşamadan geçmiştir. Sosyal yardımlaşma ve dayanışma, özünde hümanizm ve sosyal adalet fikirlerine dayanmaktadır. Sosyal adalet anlayışı ile sosyal refah kurumlarının işlevsel hale gelmesi sonucu ortaya çıkan kurumsal sosyal hizmetler, geleneksel bir yapı içerisinde yürütülen sosyal dayanışma ve yardımlaşma uygulamalarına bilimsel bir boyut kazandırmıştır.

Bu anlamda Türkiye’de sosyal hizmetlerin gelişiminin dünyadaki sosyal hizmet çalışmalarından ve gelişimlerden etkilenmesi kaçınılmaz olmuştur. Bu çalışmada Türkiye’nin sosyal hizmetler itibarıyla bulunduğu konum değerlendirmeye alınmakta ve bu konumun yeterliliği veya yetersizliği tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Hizmet, Sosyal Devlet, Türkiye’de Sosyal Hizmet, Neo-Liberal Yaklaşım, Klientelist.

¹Bu çalışma 2018 yılının Nisan ayında savunulan ve jüri tarafından oybirliği ile kabul edilen “İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği” isimli doktora tezinin bir bölümünden kısmen alıntılanarak, kısmen esinlenerek, ancak büyük boyutlarda değiştirilerek ve geliştirilerek yazılmıştır.

ABSTRACT

Even though social assistance and solidarity practices, which have existed to meet the needs in interpersonal relations since the existence of humanity, are in a traditional structure, they have passed through many stages according to the economic, social and political structures of societies in the historical process. Social assistance and solidarity are essentially based on ideas of humanism and social justice. The concept of social justice and institutional social services which emerged from the functioning of social welfare institutions have provided a scientific dimension to the practices of social solidarity and assistance carried out in a traditional framework. In this sense, it has been inevitable that the development of social services in Turkey has been affected by the social services and its development around the world. The study deals with the position of Turkey in terms of social services, and tries to diagnose whether this position is sufficient or not.

Keywords: Social Service, Social State, Social Service in Turkey, Neo-Liberal Approach, Clientelist.

GİRİŞ

Sosyal hizmetin gelişimine, doğal olarak Dünyadaki bütün toplumlar açısından meydana gelen pozitif yöndeki eylemler ve işlemler etki yapmıştır. Bu eylemlerin ve işlemlerin (gelişmelerin) sosyal hizmet anlamında Türkiye'ye yansımalarının çeşitli dönemlerde iktidarda bulunanların iradeleriyle de şekillendiği açıktır. Aslında iktidarda bulunanların bu iradelerinin devletin kurucu ögesini oluşturan toplumdan (halktan, millettten vb.) ayrı olmaması gerektiği söylenebilir. Böyle olmakla birlikte, zaman zaman iktidarda bulunanların toplumun sosyal ihtiyaçlarına uygun olmayan eylemlerde bulduklarını ve/veya işlemler tesis ettiklerini de tespit edebilmekteyiz. Prensip olarak olması gereken husus, iktidarda bulunanların toplumun sosyal ihtiyaçlarına olumlu yönde duyarlı olmalarıdır.

Toplumun olduğu bir yerde, bu toplum sosyal ihtiyaçlarını gidermek için kurallarını adeta biyolojik bir organizma gibi salgılamaktadır. Toplumun biyolojik bir organizma olarak salgıladığı bu kuralların derlenmesi, toplanması veya kodifiye edilmesi, devletin erki olan kanun koyucuya (yasama organı vb.) düşmektedir. Durum böyle olunca, yukarıda bahsettiğimiz devlet iradesinin kendisini oluşturan toplumun iradesinden soyutlanması da düşünülmemelidir. Çünkü devleti her yönüyle anlamlı kılan kendisinin kurucu ögesi niteliğinde olan toplumdur.

Toplum, ihtiyaçlarını gidermek gayesiyle sosyal dayanışma halinde bulunur. Bu dayanışma duruma göre işbirliği (bazen işbölümü) kimi kez ise benzeyiş² yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bu iki tür dayanışmanın uluslararası toplum için de geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Dünyada meydana gelen teknolojik vb. gelişmelerin etkisiyle, ulusal toplumların uluslararası düzeyde etkileşim içerisinde bulunmaları kaçınılmazdır.

Uluslararası toplum bünyesinde sosyal hizmete yönelik gelişimin veya gelişmelerin ulusal düzeydeki toplumları olumlu yönde etkilemesi beklenir. Aslında bu beklenti belirttiğimiz gibi, ulusal toplumlar açısından iktidarda bulunanların iradesinden de bağımlıdır. Öyle ki toplum için sosyal ihtiyaç olarak kabul edebileceğimiz bu yeni gelişmelere, iktidarda bulunanların iradelerinin açık olması gerekir. Eğer iktidarda bulunanlar toplumun sosyal ihtiyacını ve özel anlamda sosyal hizmeti yeni gelişmeler doğrultusunda şekillendirebiliyorlarsa, bu durum olumlu bir olgu olarak kabul edilmektedir.

Türkiye’de de sosyal hizmetin gelişimi veya bulunduğu konum, Dünyadaki gelişmelerden soyutlanarak değerlendirilemez. Bu nedenle çalışmada, sosyal hizmete ilişkin öncelikle Dünyadaki gelişmeler özet olarak aktarılacak ve daha sonra bu gelişmelerin Türkiye’ye etkileri incelenmeye çalışılacaktır.

DÜNYADA SOSYAL HİZMETİN GELİŞİMİ

Dünyada sosyal hizmete dair gelişmenin, bu türden bir çalışmaya sığdırılması oldukça güçtür. Bu nedenle çalışmada konuya yönelik öz bilgilerin verilmesi ve bu doğrultuda değerlendirmelerin yapılması amaçlanmıştır. Örgütlü toplumların varlığıyla birlikte, sosyal hizmetin de oluşmaya ve gelişmeye başladığı söylenebilir. Zira, örgütlü olan toplumlarda sosyal hizmeti sunmada toplumu örgütleyen otoriteye ihtiyaç duyulmaktadır. Bu otoritenin kamu kudretiyle donatılması, sosyal hizmetin sunulmasını kolaylaştırmaktadır.

Bedenen sağlıklı ve güçlü yoksulların kilisenin uygun gördüğü işlerde çalışarak geçimlerini sağlamanın söz konusu olduğu ve yerel olarak uygulanan 1601 tarihli Yoksul Yasası’nın³ (İngiltere’de) sosyal hizmetin kimliğinin biçimlenmesinde (geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., Kovancı, 2003: 22-28) ilk çıkış noktası olduğu söylenebilir (bkz., <http://www.canaktan.org/politika/refah-devleti/dogusu->

² Konuya ilişkin ilk önce Léon Duguit’in ileri sürüldüğü ve daha sonra Georges Scelle tarafından geliştirilen bio-sosyolojik (veya bio-sosyoloji) kuramını burada hatırlatmak gerekir (bkz., Melleray, 2001: 45-88; Martineau, 2016: 1131-1151).

³ Ayrıca İngiltere itibarıyla 1536 tarihli Yoksul Yasası ile 1563 tarihli Zanaatkarlar Yönetmeliği’ni de hatırlatmak gerekir (Kovancı, 2003: 22 vd.)

gelisim.htm). Bir bakıma 1601 Yoksul Yasası ile modern devletin oluşum sürecinde devlet, yoksulluk sorununa bir düzen içerisinde lokal nitelikte önlemler alarak çözüm bulmaya çalışmıştır.

XVIII yy.'in sonlarından itibaren sanayi devrimi sonucu makineleşme ile birlikte, kırdan kente gelen ve feodalitenin etkisinden kurtulan ancak sanayinin makineleriyle tanışan yoksul köylülerin bulunduğu emek piyasasında sorunlar çıkmaya başlamıştır. Sosyal hizmetin birincil hizmet alanı olarak beliren yoksulluk, istismara açık bir olgu haline gelmiş (bkz., Tarimeri, 1995: 139-150) ve artık üzerinde sistemli olarak durulması gereken bir soruna dönüşmüştür.

Demokrasi konusunda gerek eylemde bulunma gerek işlem tesis etme anlamında önemli bir devlet konumunda olan İngiltere'nin aynı zamanda sosyal refah hizmetlerinin de ilk çıkış yeri olduğu söylenebilir. Demokrasi, sosyal refah hizmetleri, sendikacılık, sosyal hizmet gibi kavramlar, sanayileşme sonucu ortaya çıkmış ve aynı aşamalardan geçerek gelişim göstermiştir. Sosyal hizmetin Fransa'daki gelişimine, hemşirelik mesleğini geliştirmek üzere 1633 yılında hasta ve engellilerin (özellikle sakatlar) bakımı için daha önce papaz Saint Vincent de Paul tarafından kurulan "*Hayırsever Kadınlar*" ile "*Hayırsever Kızlar*" dernekleri (*La Communauté des Filles de la Charité*) örnek olarak gösterilebilir (<http://oeuvre-berceau-st-vincent.cef.fr/index.php/communautés-filles-charité-saint-vincent-de-paul.html>).

Daha çok köylü kızların oluşturduğu dernek üyeleri, hayır işlerinde gönüllü olarak çalışmak istediklerinde, bunlar eğitilerek hemşirelik yapmaya yetkili kılınmışlardır. Eğitim gören dernek üyesi hemşireler, sosyal hizmetin ilk profesyonel uygulayıcıları olarak da kabul edilebilir (Şeker, <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/21yyshm02.htm>).

Dünyada sosyal hizmeti ve sosyal hizmet mesleğinin gelişimini daha iyi analiz edebilmek için aşağıda sunacağımız dönemler oldukça dikkat çekicidir (Acar ve Çamur, 2003: 1-19). Bu ayrımı veya dönemleri dikkate aldığımızda, sonraki dönemlerin bir önceki döneme oranla teknolojik gelişmelerin, eğitimin, mevzuatın vb. hususların da etkisiyle daha verimli oldukları söylenebilir. Bu anlamda, ilk önce 1920 yılı öncesi dönemi incelemek uygun olacaktır.

1920 Yılı Öncesi Dönem

1920 yılı öncesi dönemde (Toulotte, 2016: 48 vd.; Garcette, 2008: 29-32), ABD'de 1890'lı yılların başında yaşanan ekonomik kriz sonucu çaresizlik içindeki yoksul ailelere yardım etme amacı taşıyan hayırseverlik kurumları ve diğer gönüllü

hayırseverlik yapıları, hizmetlerini etkin hale getirmişlerdir. Bu dönem, hayırseverlik organizasyonlarında görev alanlar için sistematik eğitimin başladığı ve çalışanların kendilerini sosyal hizmet uzmanı (*assistante sociale-assistant(e) de service sociale/social worker*) olarak ifade etmeye başladıkları bir aşamadır. 1800'lü yıllarda Amerika kıtasına özellikle ABD'ye gelen göçmenlere ve yoksul halka götürülecek hizmetler, yerel yönetimlerin sorumluluğuna verilmiştir. Nüfusun hızla artması sonucu işsiz, yoksul, hasta insanların sayısı giderek artmış ve yerel yönetimler bu kesimlere yönelik götürdükleri hizmetler açısından yetersiz kalmaya başlamıştır. 1877 yılında New York'ta, Yardım İşlerini Düzenleme Derneği (*Charity Organization Society*) adında bir kurum açılarak yardımlar, ilk kez bir sisteme bağlanmış ve gerçek ihtiyaç sahibi yoksullara hizmet vermeye başlanmıştır. Ailelere yapılan ev ziyaretlerinde her bireyin fiziksel, zihinsel, sosyal yönlerden bireysel farklılıklara sahip olmaları nedeniyle bütün başvuruların ayrı ayrı değerlendirilmesi ve bu doğrultuda yardım yapılmasının uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Bu durum, bir bakıma sosyal sorunların kişi ve aile düzeyinde ele alındığı, insana değer verildiği, kişilerin sorunlarla baş etme becerisini geliştirdiği ve kişinin yaşam kalitesini iyileştirdiği önemli bir gelişmedir (Acar ve Çamur, 2003: 1-19).

1920-1940 Yılları Arası Dönem

1920-1940 yılları arasında (Toullot, 2016: 70 vd.) ise genel gelişim, hızlı sanayileşme, kentleşme, Avrupa kaynaklı büyük göç hareketleri, yerel yardım yöntem ve kurumlarının yetersizliği, ihtiyaç türlerinin farklılaşması sonucu hümanist ve zengin üniversite öğrencilerinin yer aldığı toplum örgütlenmesi uygulamasının gelişmesine önemli bir etki yapmıştır. Bu durum, yerleşim evi (*settlement house*) ve komşuluk merkezleri (*neighbourhood center*) hareketinin oluşmasına kaynaklık etmiştir (Christiane Crépin ve Thomas Le Jeannic, 2000: 74).

Bu örgütlenme içerisinde yer olan öğrenciler, yoksul mahallelere yerleşerek eğlence, kültürel ve sosyal olarak reform sayılabilecek düşünce ve etkinliklerini de söz konusu mahallelere götürmüşlerdir. Yerleşim evlerinin temel amacı, komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi şeklinde tezahür etmiştir (Acar ve Çamur, 2003: 1-19).

Birinci Dünya Savaşından sonra 1919 yılı itibarıyla kurulan Milletler Cemiyeti, uluslararası örgütlenmenin en önemli somut örneği olarak ortaya çıkmıştır. Milletler Cemiyeti, toplumlara dair sorunların kendi bünyesinde ve en önemlisi de uluslararası düzeyde ele alınmasına olanak sağlayacak yapıya sahip olmuştur. Ancak uluslararası barışı koruma, sürdürme, bozulan barışı yeniden tesis etme ve

uluslararası güvenliği sağlama gibi görevlere sahip olan Milletler Cemiyeti, bu misyonu başarıyla gerçekleştiremeyince İkinci Dünya Savaşının çıkmasına da engel olamamıştır.

İkinci Dünya Savaşının gerçekleştiği yerlerde, ne yazık ki toplumlar savaş suçuna, insanlığa karşı suçlara ve soykırım suçuna maruz kalmışlardır. Savaş sırasında ve savaşın olduğu yerlerde temel hakların ve özgürlüklerin ihlal edilmesi nedeniyle sosyal hizmet alanında da büyük boyutlu aksamalar meydana gelmiştir.

1940-1960 Yılları Arası Dönem

Devletlerin İkinci Dünya Savaşına bütçelerinden önemli bir kısım ayırmaları nedeniyle, özellikle sosyal yardım uygulamalarına ayrılan pay oldukça azalmıştır. Böyle olunca, İkinci Dünya Savaşından en çok etkilenen kişilere sosyal hizmet alanına ilişkin maddi yardımlar yeterince aktarılamamıştır. Savaşta erkeklerin daha fazla yer alması nedeniyle, iş yaşamına kadınların katılımı zorunlu hale gelmiştir. Bu durum, annenin çalışmak zorunda kalmasıyla çocuk bakımını gündeme getirmiştir. Ayrıca dönem itibarıyla, savaşa katılan kişilerin geride kalan aile fertlerine devlet aracılığıyla yardım yapılması hususu ve savaşın yarattığı ağır psikolojik sorunlar ortaya çıkmıştır.

1946 yılında Ulusal Sosyal Refah Paktı (National Social Welfare Assembly) (<https://socialwelfare.library.vcu.edu/organizations/national-social-welfare-assembly/>) içinde Ulusal Sosyal Hizmet Konseyi yapılandırılmıştır. Söz konusu Pakt, hem devlet kurumlarını hem de devlet düzeyinde gönüllü kuruluşları kapsamıştır.

Diğer önemli gelişmelerden biri de 1952 yılında Sosyal Hizmet Eğitimi Konseyi'nin (Council on Social Work Education: <https://www.cswe.org/>) ve diğeri ise 1955'de Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği'nin (National Association of Social Workers) (<https://www.socialworkers.org/>) kurulmasıdır. Örnek mahiyette sunduğumuz bu kurumlar veya yapılanmalar açısından denilebilir ki sosyal hizmet mesleği veya alanı önemli bir örgütlenme içerisine girmiştir.

1960-1980 Yılları Arası Dönem

1960-1980'li yıllarda önemli sosyal olaylar yaşanmıştır. Özellikle Avrupa kıtasında öğrenci olaylarının etki ettiği temel haklar ve özgürlükler olgusu yoğun olarak gündemde kalmıştır. Bu durum, bazı toplumlara yönelik iktidarda bulunanlardan hak isteme şeklinde gösterilere ve zaman zaman toplumsal olaylara neden olmuştur. Dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan temel haklara ve özgürlüklere ilişkin bu

hareketler/eylemler (çeşitli akımlar, ideolojik yaklaşımlar vb.) sosyal hizmet alanını da doğal olarak etkilemiştir. Bu doğrultuda büyük toplumsal değişimleri amaçlayan radikal sosyal hizmet yaklaşımı oluşmaya başlamıştır. Yaşanan sosyal olayların etkisiyle psiko-analitik ve sosyal öğrenme, sosyal kişisel çalışma, küçük dinamikler kuramları, transaksiyonel analiz, davranış değiştirme ve gerçeklik teorileri (geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., Teater, 2014: 9-285) geliştirilmiştir. Ayrıca 1970'li yıllardan itibaren sosyal hizmet uygulamalarında kişiyi bulunduğu sosyal ve fiziksel çevresi içinde sistemin bir parçası olarak kabul eden ve kişiyi çevreleyen karmaşık düzeni içinde bütüncül bir yaklaşım ile ele alan sistem yaklaşımı da (Duyan, 2017: 12-13:<https://docplayer.biz.tr/22257675-Unite-sosyal-hizmet-kuramlari-ve-yaklasimlari-icindekiler-hedefler-sistem-kurami-prof-dr-veli-duyan.html>) gelişmeye başlamıştır (Acar ve Çamur, 2003: 1-19).

1975-1990 yılları arasındaki dönemde, sosyal refah sistemi açısından enflasyon ve işsizlik yoğun olarak gündemde olmuştur. Bu dönemde AIDS/SIDA, madde bağımlılığı, barış ve adalet gibi sosyal sorunlar da önemli hale gelmiştir. Ayrıca bu dönemde, bir yandan feminist teoriler geliştirilmeye çalışılmış, diğer yandan da ekolojik sorunlara yönelik ilgi artmaya başlamıştır. Diğer yandan bu dönemde toplumun bir parçası olan kişi, güçlendirilmeye çalışılmış ve aile yardım programlarındaki reform çalışmalarında çocukların ve kadın nüfus grubunun refahının artırılmasının önemine yer verilmeye başlanmıştır. Acar ve Çamur'un aktarımına göre, Ausrin ise sosyal hizmetin 1990'lı yıllardaki gelişimine daha felsefi yaklaşmıştır. Bu düşünce doğrultusunda kişilere yüz yüze hizmet veren sosyal hizmetin karmaşık ve çok boyutlu bir mesleki uygulama olduğu, kadınların ve çocukların sorunlarına özel yer verdiği ve çalışmalarda kişilerin farklılıklarını dikkate alan bir meslek olduğu belirtilmiştir (Acar ve Çamur, 2003: 1-19).

Yukarıda aktarılanlar itibarıyla özet mahiyette denilebilir ki topluma dair çalışmaların arttığı, temel hakların ve özgürlüklerin gündem oluşturduğu 1960'lı yıllarda, sosyal hizmet olgusu aracılığıyla devletlerin ekonomik yapısına bağlı olarak yeni bir kimlik arayışı oluşmuştur. 1960-1970 yıllarını kapsayan dönemde, refah devletinin ön plana çıkmasıyla sosyal hizmet alanı toplum itibarıyla daha da önemli hale gelmiştir. Ancak, 1980-1990'lı yıllarda devlete yönelik kamu maliyesi açıkları artmış ve istihdama dayalı sorunlar oluşmuştur. Bu durum, kısmen de olsa devletin topluma sunacağı hizmetlerde kısıtlamaları beraberinde getirmiştir.

1990-2000 Yılları Arası Dönem

1990'lı yıllarda devletin ekonomik yapısına veya gelişmişlik düzeyine bağlı olarak sunulan sosyal hizmet, doğal olarak sosyal çalışmanın gelişimini veya seviyesini de etkilemiştir. Bu dönemde, sosyal unsurlar dikkate alınarak ekonomik büyüme gerçekleştirildiğinde, nasıl daha doğru ekonomiye ulaşılır sorusu önemli hale gelmiştir. Bu soru, neredeyse tüm sosyal hizmet uzmanlarını 1990'lı yılların başından itibaren meşgul etmeye başlamıştır. Bu anlamda denilebilir ki ekonomik koşullara bağlı olarak, sosyal mesleklerin özellikle sosyal yapısının ve içeriğinin değişmesiyle birlikte, devletin sosyal özelliğinin veya yapısının da değiştiği açıktır. Devletin yeni sosyal ihtiyaçlara zamanında yeterince cevap verememesi ve kendi örgütlenmesini gerek yerel gerek merkezi kamu hizmetlerini sunmada (veya duruma göre önlem almada) yetersiz kalması, bu dönemin en büyük sorunları olmuştur.

Diğer yandan belirtmek gerekir ki sosyal problemleri basit bir mantıkla sadece işgücü piyasasına, istihdam oranına ve gelire bağlamak yetersiz kalmaktadır. Zira sosyal problemler aynı zamanda belli bir sosyal tanıma, statü ve saygınlık ile de ilişkilidir. Artık sosyal hizmetin sunumunda kamu kurumlarından çok, toplumsal örgütler giderek daha da önemli roller üstlenmeye başlamışlardır.

Favreau düşüncesinde, sosyal hizmet uzmanı daha önce kamu sektöründe tam zamanlı ve düzenli olarak aynı yerde çalışırken, devletin iç mevzuatının bu duruma uygunluğu/elverişliliği doğrultusunda, özel sektörde de sözleşmeye bağlı olarak yarı zamanlı istihdam edilebilmektedir. 1991 yılı itibarıyla Kanada'da, sağlık ve sosyal hizmet alanında getirilen reform ile kamu hizmetlerini sunmak üzere 1997 yılında yerel yönetimlerde istihdam sağlanmış ve 1998 yılında bölgesel nitelikte önemli bir gelişmeye ulaşılmıştır. Bu bölgesel gelişmeye karşın, Kanada'da sosyal hareket projeleriyle tatbik edilen sosyal hizmet uygulaması, hükümetin sosyal programları ve ekonomik dönüşleri veya dönüşümleri ile olumsuz bir seyir izleyerek giderek endişe verici bir boyuta ulaşmıştır. Aslında bu durum, toplumsal sorunların çözülmesi ve toplumsal dokunun yeniden inşası için sosyal transferlerin dışında bir yaklaşımın ortaya çıkmasına da olanak sağlamıştır. Zira sosyal ekonomi ve sosyal sermayenin aracılığıyla yerel yönetim ve sosyal içerme kavramlarının ekonomik ve kamusal alanda tanıtımı yapılarak veya içeriği belirlenerek yerel gelişme için daha entegre kaynak yönetimi gündeme gelmiştir. Entegre kaynak yönetimi içerisinde sosyal hizmet aracılığıyla yerel kalkınmada toplumlar arası mekanizmaların ortaya çıkmasına katkıda bulunulmuştur. Refah devleti, sosyal gelişim alanında yeni

düzenlemeler, aktörler, kurallar, politika araçları, projeler ve beceriler ile yeniden yapılandırılmıştır. Sosyal sorunların çözümünde sosyal yaklaşım olarak kamu hizmeti artık yeterli olamamakta ve çözümün paydaşları olan özel sektör de işin içine katılmaktadır. Artık yerel ve bölgesel gelişmelerde mahallelerin ekonomik ve sosyal gelişiminde rol oynayan aktörlerin önemli kısmı da ortak çalışma içine alınmaktadır (Favreau, 2000: 27-47).

2000 Yılları Sonrası Dönem

2000'li yılların başında dünyadaki sosyal, ekonomik, siyasi vb. olguların gelişmesiyle birlikte, bazı devletlerin ülkelerinde sosyal hizmetin çeşitli hizmet alanlarında yeniden yapılandırılma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu konuda Favreau özellikle Kanada'yı örnek göstermektedir (Favreau, 2000: 27-47).

Ancak Favreau'nun bu düşüncesinin mutlaka doğru olduğu iddia edilmemelidir. Zira birçok devlet itibarıyla sosyal hizmetin, bir meslek olarak yasal güvenceye kavuşturulması eski tarihlidir. Örneğin 1953 yılında Fransa'da ve 01.04.2005 tarihi itibarıyla Birleşik Krallık'ın ana nüvesini oluşturan İngiltere'de sosyal hizmet mesleği yasal güvenceye kavuşturulmuştur (bkz., Shardlow, 2009: 71).

Elbette 2000'li yıllarda gelişen teknoloji, insan hakları ve temel özgürlüklerine yönelik meydana gelen ilerlemeler, sosyal hizmet mesleğine de pozitif etki yapmıştır. Aslında bu gelişmelerin sosyal hizmet alanında meydana gelen bazı olumsuzlukları giderici etkisi de olmuştur.

Birçok devlette yaşayan insanların sosyal varlık olarak sosyal ihtiyaçları çeşitli olmakla birlikte, bu ihtiyaçların giderilmesi ve ihtiyaçtan kaynaklanabilecek problemlerin önlenmesinde ekonomik yardım, entegrasyon, sosyal yardım ve yerel kalkınma olguları oldukça önemli olmaya başlamıştır. Diğer yandan bu olumsuzlukların giderilmesinde veya problemlerin çözümünde sosyal müdahale, yerel kalkınma ve uluslararası dinamikler de etkili olmuştur.

2000'li yıllar sonrası genel olarak, sosyal hizmetin **üç önemli değişiklik**le karşı karşıya kaldığı söylenebilir. **Bunlardan ilki** toplumda tespit edilebilen toplumsal sorunların yoğunluğu içerisinde yoksulluk (bkz., İçağasıoğlu Çoban, 2014: 11-26; Yanardağ, 2014: 65-72), sosyal dışlanma (bkz., Kes Erkul, 2014: 27-42), işsizlik, sosyal bütünleşme gibi hususlardır.

Bazı devletlerde, ekonomik büyümenin yeterince olmaması, beraberinde işsizliği ve yoksulluğu getirmiştir. Böyle bir durum, refah devletinde krize sebep olabilmektedir.

Devlet, kurumları aracılığıyla bu krizi çözme arayışına yönelmiştir. Bu arayışlar itibarıyla kamu ve özel sektör yanında, yerel kaynakların da dikkate alınması veya güçlendirilmesi görüşü kabul edilmeye başlanmıştır. Bu doğrultuda, ekonomik nitelikteki toplumsal hareketlere yönelik enerji ve strateji gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu gerekliliklere ilişkin şunları belirtebiliriz: **a).** ekonomik ve sosyal entegre yaklaşımı; **b).** güçlü bir bölgeselleşme; **c).** kamu, gönüllü ve özel sektörü kapsayan birçok paydaşlı bir yaklaşım (mahallelerde oturan halk tabakalarının eğitimi, mahallelerin sosyal dokusunu güçlendirme vb.); **d).** projelerle bağlantılı bir ortaklık yaklaşımı. Belediye, toplum örgütleri, sendikalar ve yerel işletmeler bu ortaklara örnek verilebilir. Güçlü topluluklar ve şirketler, yerel ekonomilerin canlanması açısından anahtar aktörler haline gelmiştir. Ancak, yerel anlamda kamu ekonomisini geliştirme girişimleri için ilk olarak, yeni aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aktörler arasında yer alan dernekler ve topluluklar gibi yapılanmalar ihtiyaçlarını karşılamak üzere şirketler oluşturarak kendilerini geliştirmeye çalışmaktadırlar. Yukarıda belirttiğimiz gibi, sosyal hizmet itibarıyla **ikinci olgu**, yeni kurallar tesis edilerek yerel yönetimler aracılığıyla yerel kalkınma ve yerel yönetim sınırları içinde yer alan toplumun “sosyal” ve “ekonomik” taleplerinin dile getirildiği bir bölgenin oluşturulmasına ilişkindir. **Üçüncü olgu** ise yeni işletmeler aracılığıyla borçlanmayı ve yerel kalkınma fonlarını oluşturmayı kabul etmek şeklindedir. Bu anlamda birden fazla alanda çalışan ve yeni toplumsal talepleri karşılamak isteyen ve bu faaliyetlere kaynaklık edecek genellikle kooperatif gibi mikro işletmelerin ve derneklerin oluşturulması önemlidir. Son olarak, kamu, toplum ve özel sektör arasında birlikte yaşama yönelik yeni yöntemleri kamusal alana kazandırmak da kabul edilebilir bir olgudur. Bütün paydaşların (sektörler arası) işbirliğini gerekli kılan sosyal müdahale anlamındaki kamu hizmetleri ve yerel kalkınmada işbirliği zorlukları gibi yeni sorunların da ortaya çıkması olasıdır. Bu zorlukların özellikle iş ve istihdam koşulları itibarıyla yerel ve bölgesel alanın kontrolünde yaşanması yüksek ihtimaldir. Yerel kalkınmanın koşullarını oluşturmak için yerel gelişim yapmaya çalışanlar arasındaki yönetme gerginliklerini de dikkatten kaçırmamak gerekir. Kamu mantığı ile yerel gelişme politikaları arasında birbirine çapraz iki durumdan söz edilebilir. Bunlardan birincisi “*daha az ile daha fazlasını yapma*” anlayışı ve ikincisi ise “*uzun vadede daha iyisini yapma*” düşüncesidir. İki yaklaşım itibarıyla bir yönetim gerginliği yaşanması mümkündür. Örneğin sağlık ve **sosyal hizmet**, sosyal yardım (özellikle tek ebeveynli aileler için), işsizlik sigortası (özellikle uzun süreli genç işsizler için), iş eğitimi, istihdam da kararlılık alanlarında hedeflenen programlar arasında

gerginlikler yaşanabilmektedir. Örneğin Kanada'da 1997 yılında yapılan kamu istihdam reformu ile bahsi geçen gerginlikler çok az yaşanmış ve kurumsal belirsizlik durumu minimum düzeyde kalmıştır. Kanada'da yerel kalkınma konusunda gerginlikler ve belirsizliklerin çok az olmasının temel nedeni, kamu politikalarına demokratik kazanım ilkesinin yerleşmesi veya yerleştirilmesidir. Demokratik kazanım olgularından birisi, bölgelerin ve toplulukların teknokrat girişimcilerin etkisinden kurtarmak şeklinde kabul edilebilir. Bu bölgelerdeki kişilere yerel gelişim sağlanarak, sosyal ve ekonomik planlar üzerinde yapılandırmaya yönelik fırsatlar sunulmaktadır. Bu fırsatları şu şekilde sıralamak olasıdır: **a).** bir topluluğa ait olma duygusu yaratmak; **b).** bu topluluklar içinde yerel aktörlerin (özel, kamu) arasında yeni bir dinamik oluşturmak; **c).** ekonomik faaliyet alanlarının çeşitlendirilmesini teşvik etmek; **d).** yeni hizmetlerin uygulanmasında özel sektörün katılımını teşvik etmek. Aslında bu fırsatları bir nevi ortak hareket projeleri olarak değerlendirmek de olasıdır. Bu projeler aracılığıyla sorunları dönüştürmek gayesiyle, toplulukların niceliksel özelliğinden ziyade niteliksel yeteneğini ön plana almak daha anlamlıdır. Birbirlerini güçlendiren çeşitli sektörler arası işbirliği, dinamik bir özeliğe sahiptir. Bu işbirliği yerel kalkınma sağlamada ve ortak yerel konulara müdahalede teşvik edici bir unsurdur. Neo-liberalizm, küreselleşme bağlamında yerel topluluklar ve bölgeler üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuştur. Ama birçok devlette, yerel ekonomik gelişmenin de içinde bulunduğu yapılar, sarmal krize karşı kalkan olabilmektedir. Bugün birçok araştırmacı, sosyal hizmet uzman(lar)ı, bazı hükümetler (Fransa, Belçika, İtalya, İspanya, Quebec vs.), Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), hatta bazı uluslararası kuruluşlar bu gelişimi, merkezi kamu hizmetlerinin gelişimine yol açan unsur olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda “*yerel yönetim*” kavramı, ne yeni politik düzenlemenin söz konusu olduğu bir pazar ne de ulusal devlettir. “*Yerel yönetim*”, kamu ve özel olmak üzere çeşitli kökenleri olan aktörler tarafından geliştirilen bir kavramdır. Bu çok aktörlü girişimler, teknolojik gelişmelerin sağladığı kolaylıklarla (internet siteleri vb. araçlarla) küresel anlamda bir araya gelmektedir. Ancak küresel interaktif ağların oluşturduğu sosyal hareketliliğin, yeni teknolojik gelişmeler nedeniyle uluslararası erişimi olumsuz yönde etkilemesi de olasıdır. Böyle olmakla birlikte Favreau'nun aktarımı itibarıyla Kanada neo-liberal saldırıyı kamu ekonomisi, kamu şirketleri, sosyal ve ulusal hareketlerin gücü ve etkileşimiyle kolaylıkla atlatabilecek kapasiteye erişmiştir. Bu anlamda Kanada ve Quebec bölgesi, uyguladığı politika(lar) ile ekonomik ve sosyal gelişmeye olumlu nitelikte yön verebilecek özelliğe sahiptir denilebilir. Zira Kanada yerel kalkınmaya ve toplumsal

ekonomiye yapılan yatırımlara, sosyal hizmetin yeniden yapılandırılmasına, özellikle de kurumsal alanın meşruiyetinin profesyonel yapılara ve demokrasiye dayandırılmasına yönelik politikalar benimsemiştir (Favreau, 2000: 27-47).

1990'lı yıllarda Japonya'nın Dünya ekonomisinde üstlendiği rolün artmasıyla birlikte, bilgi-işlem teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak, Dünyadaki sermaye, bilgi, teknoloji, hammadde, emek vb. olgular, devletler arasında daha yoğun biçimde transfer edilmeye veya dolaşıma açılmaya başlamıştır. Bu durum, bir taraftan küresel rekabeti artırmakta, diğer taraftan da küresel pazar ile yerel pazarların iç içe geçtiği sarmal bir durum oluşturmaktadır. Aynı hususun veya sarmal durumun, günümüzde devlet ile vatandaş arasında da olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Zira devletin ekonomik alana müdahalesi azalmaya başlamış ve devlet kendisine yük olarak gördüğü ekonomik, sosyal vb. yardım ve hizmetleri özel sektör aracılığıyla gerçekleştirmeye başlamıştır. Oysa ki bu durumun doğruluğu tartışmalıdır. Zira yukarıda belirttiğimiz gibi, bir devletteki kişilerin devlete değil, devletin bu kişilere hak temelli (bkz., Tufan, Özgür Sayar ve Koçyıldırım, 2009: 77) hizmet sağlaması, sosyal yardımlardan yararlandırması, temel hak ve özgürlüklerini güvence altına alması anlayışı giderek yaygınlaşmaya başlamıştır. Sosyal sigortaların/güvencelerin yanında sosyal hizmet de hem devlet hem de özel sektör aracılığıyla sunulan veya sunulabilen hizmet haline dönüşmüştür. Özellikle 2000'li yıllardan sonra devletlerin kendi ülkesindeki her kişiye yönelik koşulsuz olarak insan onuruna yaraşır bir yaşam standardını yerine getirme zorunluluğu, uluslararası alanda devletlerin varlığını sürdürebilmesinin temel şartı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu açıklamalar ve değerlendirmeler doğrultusunda, Türkiye'nin genel anlamda sosyal hizmete ilişkin hangi konumda olduğu önemli olmaktadır. Şimdi bu konuyu değerlendirmeye almak uygun olacaktır.

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMETİN GELİŞİMİ

Birçok devlette olduğu gibi, Türkiye'de de sosyal hizmet alanı, her dönemin ekonomik, sosyal, kültürel ve politik gelişmelerinden etkilenmiştir. Türkiye'de sosyal hizmetin Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki uygulamalardan etkilendiğini de belirtmek gerekir. Bu nedenle ilk önce Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki uygulamaları özet olarak vermek uygun olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Kurumsal anlamda, özellikle yetim ve öksüz çocukları çalışma alanı içine alan sosyal hizmet, ilk olarak 19. yy. sonlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu döneminde devlet eliyle yürütülmeye başlanmıştır. Aslında bu hizmetin günümüzdeki anlamıyla tamamen hak temelli bir uygulama olduğu iddia edilemez. Zira bu uygulamanın hak temelli olduğunu söyleyebilmek için sosyal hizmetin iç mevzuata (anayasa, kanun vb.) dayalı olarak güvence altına alınması, hizmetin aksaması veya hiç yapılamaması halinde ise gerek idari gerek yargı denetiminin sağlanması gerekmektedir. Böyle bir mekanizmanın Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir bütün olarak var olduğu (1876 Kanun-i Esasi bu konuda yeterli değildir) iddia edilemez. Fakat, bahsi geçen uygulamanın tamamıyla sosyal hizmetten de soyutlanması doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde (Taşkesen, 2017: 57-66) Fatih İmaretî Vakfiyesi, Sıbyân Mektepleri (geniş bilgi için bkz., Türkmen, 2015: 4-10) gibi kurumlar sosyal hizmetle ilişkilendirilebilecek yapılanmalardır. Ayrıca 1863 yılında kurulan Darüşşafaka (Şişman, 2017: 6), babası ölmüş ve ekonomik durumu iyi olmayan çocuklara eğitim vermek için devlet eliyle kurulmuş bir yapıdır. 1896 yılında dilencilere, yoksullara ve kimsesizlere hizmet vermek için açılan Darülaceze (bkz., Çetinkaya ve Çavuşoğlu, 2010: 13-30) ve Sultan II. Abdülhamid zamanında yetim çocuklara meslek edindirme, yoksul çocuklara barınma hizmeti sunma gibi amaçlarla kurulan Darülhayr-i Âli⁴ de Osmanlı İmparatorluğu zamanında gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları şeklinde kabul edilebilir.

Daha sonra 1914 yılında Balkan Savaşları sonrasında yetim ve öksüz kalan çocuklara barınma ve koruma hizmeti verilmesi gayesiyle Darüleytam, 1917 yılında kurulan Himaye-i Etfal, ilk ulusal girişimler arasında yer almıştır (Sarıkaya, 2007: 321-338). 1921 yılında, daha önce İstanbul'da Himaye-i Etfal adı ile fonksiyon üstelenen kurum, Himaye-i Etfal Cemiyeti adı ile Ankara'da da kurulmuştur (Selcik ve Güzel, 2016: 466). Himaye-i Etfal Cemiyeti daha sonra bir kamu kurumuna dönüştürülerek Çocuk Esirgeme Kurumu adını almıştır.

⁴ İlköğretim düzeyinde yatılı bir okul olan Darülhayr-i Âli'nin kuruluşu şu şekildedir. Bu okul ilk önce Darüleytam şeklinde isimlendirilmiş ve daha sonra Darülhayr olarak ismi değiştirilmiştir. Okulun Padişahın himayesi altında olduğunu belirtmek gayesiyle ismine Âli kelimesi ilave edilmiştir. 31.08.1903 tarihli Padişahın iradesi doğrultusunda Cûlus-i Hümayunun 1 Eylülde olması nedeniyle okulun açılışı bu tarihe denk getirilerek gerçekleştirilmiştir (Kapıcı, 2013: 169).

Cumhuriyet Dönemi: 1961 Anayasası'na Kadar Olan Dönem

Ankara Hükümeti tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi aracılığıyla kabul edilen Teşkilatı Esasiye Kanunu'nda sosyal hizmet alanıyla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilendirebileceğimiz bir düzenleme bulunmamaktadır. Aynı hususu 1924 yılında kabul edilen Anayasa düzenlemeleri için de söyleyebiliriz. 1941 yılında kabul edilen Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun ile 1949 yılında çıkartılan Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun vb. yasal düzenlemeler sosyal hizmet alanındaki önemli mevzuat çalışmalarıdır. 1950 yılı sonrası dönemde Türkiye'de sosyal hizmet uygulamalarına yönelik gerçekleştirilen çalışmalar, özellikle 1961 Anayasası'nın kabulünün etkisiyle 1960'lı yıllarda büyük bir ivme kazanmıştır. 1950'li yılların sonundan itibaren sosyal hizmet alanına ilişkin profesyonel anlamda meslek elemanları yetiştirilmeye başlanmıştır.

24.10.1945 tarihinde resmen kurulan evrensel nitelikte bir örgüt olan Birleşmiş Milletler'in teşvikiyle Türkiye'de sosyal hizmet alanında çalışmalar yürütülmüş ve teorik nitelikte mevzuata katkı anlamında, 1959 yılında 7533 sayılı Sosyal Hizmetler Enstitüsü Kurulmasına Dair Kanun kabul edilmiştir (Selcik ve Güzel, 2016: 466-467).

Cumhuriyet Dönemi: 1961 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası'nın başlangıç bölümünde yer alan "*İnsan hak ve hürriyetlerini, milli dayanışmayı, sosyal adaleti, ferdin ve toplumun huzur ve refahını gerçekleştirmeyi ve teminat altına almayı mümkün kılacak demokratik hukuk devletini bütün hukuki ve sosyal temelleriyle kurmak için*" ifadesi ile 2. maddede yer alan "*Türkiye Cumhuriyeti, sosyal bir hukuk devletidir*" cümlesi, devletin sosyal refah hizmetlerine ve 3. Bölümde yer alan Ailenin Korunması, İktisadi ve Sosyal Hayatın Düzeni, Çalışma İle İlgili Hükümler devletin sosyal refah hizmetlerine verdiği önemi açıkça göstermektedir. 1961 Anayasası'nın 48. maddesinde ise "*Herkes; sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Bu hakkı sağlamak için sosyal sigortalar ve sosyal yardım teşkilatı kurmak ve kurdurmak Devletin ödevlerindedir*" şeklindeki düzenleme, sosyal yardımlara ilişkin sorumluluğun devlete verildiğini göstermektedir. Ancak bu düzenlemede yer alan "*ve kurdurmak*" şeklindeki kavram veya tümce ile devlet dışındaki yapılanmalara da sistem içerisinde izin verilebileceği anlamı çıkmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz 1959 yılında kabul edilen 7533 sayılı kanuna istinaden Ankara'da 1961 yılında Sosyal Hizmetler Akademisi kurulmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bünyesinde verilen sosyal hizmete ilişkin görevler ve yetkiler, 1963 yılına gelindiğinde 225 sayılı kanun ile kurulan Sosyal Hizmetler Genel

Müdürlüğü'ne devredilmiştir. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967) ile İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (1968-1972) hayata geçirilmesi için öngörülen çalışmalar doğrultusunda, özellikle çocuk refahı alanında önemli kararlar alınmış ve uygulamaya konulmuştur. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü 1983 yılına kadar hizmet verdikten sonra 2828 sayılı kanunla birlikte Çocuk Esirgeme Kurumu ile birleştirilerek Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu olarak hizmet vermeye başlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi: 1982 Anayasası Dönemi

1961 Anayasası'nda olduğu gibi, 1982 Anayasası'nda da insanların iyilik halini artırmak ve sosyal adaleti sağlamak amacını güden hizmetler anayasal bir hak olarak tanımlanmıştır. 2828 sayılı kanunun 3. maddesinde "*Sosyal Hizmetler; kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*" şeklinde tanımlanmıştır.

Türkiye'deki sosyal hizmet uygulamalarını, 1986 yılında Başbakanlığa bağlı olarak kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Aile Araştırma Kurumu (1989), Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı (1990) ve Özürlüler (Engelliler) İdaresi Başkanlığı (1997) gibi kurumların kurulması takip etmiştir. Bu kurumların birbirinden bağımsız ve kısmen de habersiz olarak faaliyet göstermesi sistemsiz ve adaletsiz sosyal hizmet uygulamalarına neden olmuştur. Bu anlamda sosyal refah hizmetlerinin tek bir çatı altında toplanması gerektiği fikri gündeme getirilmiş ve 2011 yılında çıkarılan 633 Nolu Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı⁵ (ASPB) kurulmuştur. Bakanlığın kurulması ile birlikte kamusal alanda sosyal hizmet uygulaması gerçekleştiren tüm kurum/kuruluşlar genel müdürlük veya

⁵ 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı ASPB'nin Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin ismi 02.07.2018 tarihli 703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname olarak değiştirilmiştir (bkz.:<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf>). ASPB'nin ismi son olarak Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname No 1)'nin 65. maddesi ve devamında Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı (ÇSHAB) şeklinde değiştirilmiştir (bkz., <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>). Bakanlık yeni ismiyle bu kararnamenin 67. maddesi itibarıyla şu hizmet birimlerinden oluşmaktadır: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü; Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğü; Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü; Çalışma Genel Müdürlüğü; Yurt Dışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü; İşçi Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü; Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü; Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı; Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı; Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı; Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı; Personel Dairesi Başkanlığı; Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı; Hukuk Müşavirliği; Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği; Özel Kalem Müdürlüğü.

daire başkanlığı olarak tek bir çatı altında toplanmıştır (Selcik ve Güzel, 2016: 466-468).

Ana hizmet alanlarından sadece gençlik hizmetlerine yeni düzenlemede yer verilmemiş, bu hizmet alanı Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlanmış, gençlik hizmetlerinin sosyal boyutu ASPB bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü kapatılarak bakanlığa bağlı bir genel müdürlük oluşturulmuştur. Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu'nun görevlerini yeni kurulan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü yerine getirmeye başlamıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür. Özürlüler (Engelliler) ve Yaşlılar Daire Başkanlıkları birleştirilerek, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Yeni oluşturulan Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı ASPB'na bağlanmıştır. Böylece ASPB'nın merkez teşkilatının beş hizmet birimi doğrudan sosyal hizmet ve sosyal yardımlarla ilgili genel müdürlük düzeyinde yapılandırılmıştır. ASPB Kuruluş Kanununun 2. maddesinde çocuklar, kadınlar, engelliler, yaşlılar ve şehit yakınları ve gaziler ASPB'nın görev alanına dâhil edilmiştir (Selcik ve Güzel, 2016: 467).

ASPB, bu hedef gruplarını içeren sosyal politika ve stratejileri koordine etmek, o alandaki sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında eşgüdüm ve işbirliğini sağlamakla görevlendirilmiştir. ASPB Kuruluş Kanununda, aileye vurgu yapılarak toplumda artan boşanmalara, dağılmalara engel olmak gayesiyle aileyi merkeze alma durumu söz konusudur (Kesgin, 2012: 41-54).

ASPB'nin Kuruluş Kanununda ulaşılmaması planlanan hedef gruplar arasında sorunları iç içe geçmiş ve birbirinden bağımsız olarak değerlendirilemeyen aile, muhtaç, çocuk, kadın, engelli, yaşlı, şehit ailesi vb. eşitsiz konumdaki bireyi/bireyleri sayabiliriz. Oysaki uygulamada bu gruplar, tek tek ele alınmakta ve bunlar bütünden soyutlanmaktadır. Bütün sorunların kaynağına yönelik ortak noktalar bulunmasına rağmen, her bir grubun sorunları tek tek çözülmeye çalışılmaktadır. Örneğin, yoksulluk, gelir, sağlık, eğitime erişimdeki yetersizlikler gibi sorunlar, bu grupların ortak özelliğidir. Ayrıca ASPB'nin Kuruluş Kanununda yer alan amaçlar incelendiğinde, sadece sosyal yardımların tek elde toplandığı, kadın, çocuk, engelli, şehit ailesi vb. grupların sosyal risk grupları olarak değerlendirildiği ve sunulması öngörülen hizmetlerin bu gruplara yönelik olduğu tespit edilebilmektedir. Bu durum

itibarıyla denilebilir ki sorun odaklı örgütlenmeden ziyade, hedef odaklı örgütlenmeye gidilmekte ve yoksulluk, işsizlik, eğitim, sağlık, gençlik vb. sorunların çözümü ise başka bakanlıklara bırakılmaktadır. Sorunların tümüyle çözülebilmesi için toplumun ortak paydalarını çözümün birer parçası olarak görmek gerekmektedir. Sorunun kaynağı ortadan kaldırılmadan nakit vb. transferlerle yoksulluğu azaltmaya çalışmak, yoksulluğu ortadan kaldırmamakta hatta tam tersine yoksulluğu derinleştirmekte ve yoksul nüfusunun artmasına neden olmaktadır.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi (Kararname No 1)'nin 65. maddesinin b bendinde (Sosyal Hizmetler Alanında Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin mülga md. 2/b), *“sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek; aile bütünlüğünün korunması ve aile refahının artırılmasına yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek”* amaçlanmaktadır.

Fişek, yukarıdaki düzenleme kapsamında üzerinde durulması gereken üç olgudan bahsetmektedir. Birincisinde, küreselleşme çerçevesinde gelenekçi ve muhafazakâr yapı korunmak istenmektedir. İkincisinde, sosyal sorunların çözümünde ailenin merkeze oturtulması nedeniyle, küreselleşmedeki hedef odaklı yaklaşım benimsenmekte ve bir bakıma birey özgürlüğü kısıtlanmaktadır. Üçüncü olarak da yukarıdaki maddede yer alan *“sosyal ve kültürel dokudaki aşınmalara karşı aile yapısının ve değerlerinin korunarak”* tümcesi ile bir taraftan kadına yönelik şiddetin çözüleceği belirtilmekte diğer taraftan ise *“töre”*nin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yeterince yapılmamaktadır. Bu husus da çelişkili bir durum yaratmaktadır. Bahsi geçen bu olgulara yönelik sosyal politika, bir şemsiye kavram olmakta ve eğitimde, sağlıkta, istihdamda, sosyal güvenlikte, sosyal hizmette ve sosyal yardımlarda insanı merkeze alan tüm yaklaşımlar doğrultusunda tüm hizmet kanallarını içine almaktadır. Sosyal politikanın aslında koruyucu ve önleyici nitelikte olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Yoksul kişilere yardım, belirli şartlarda mevzuat çerçevesinde verilebilmektedir. Ancak burada asıl belirleyici veya çözümleyici olgu, yoksulluğun ortadan kaldırılmasının hedeflenmesi olmalıdır (Fişek, 2012: <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyal-politikaya-ikinci-buyuk-hukumet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>).

Sosyal anlamda devletin zayıf olduğu ve sosyal refahın din ve geleneksel kurum ve kuruluşlar aracılığıyla sağlandığı, klientelist sosyal yardım ve hizmetlerle (bkz., Doğan, 2016: 76; İpek, 2015: 72) refah politikalarının belirlendiği, Türkiye'nin de içinde bulunduğu Güney Avrupa modellerinde 1980 sonrasında küresel liberal politikaların etkisi ile sosyal refah uygulamalarında dağınık ve parçalı bir yapı oluşmuştur. Türkiye'de çocuk, yaşlı, kadın, engelli vb. gibi yardıma ihtiyacı olan gruplara yönelik hizmetlerin yasal dayanağını devlet oluşturmaktadır. Oluşturulan bu yasal dayanağa istinaden, devletin sosyal hizmeti vatandaşlarına evrensel ilkeler veya değerler (demokratik hukuk krallarına saygı, kadınlarla erkekler arasında eşitliğin olması, azınlık haklarının korunması, demokrasi vb.) doğrultusunda sunması gerekmektedir. Ancak bu hizmetin sivil toplum kuruluşları, gönüllü kuruluşlar, vakıflar, hemşeri dernekleri ve "güçlü aile" aracılığıyla yürütülmeye çalışılması çelişkili bir durum yaratmaktadır. Zira bu türden bir hizmetin, hak temelli olduğu söylenemez. Bu uygulamanın özellikle Türkiye açısından belediye hizmetleri şeklinde de tatbik edildiğini belirtmek gerekir.

İskandinav modelinde aileye verilen önem doğrultusunda, kadının istihdam piyasasına girişini kolaylaştırmakta ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı düzenlemelerle kadının aile içi sorumluluğu ve yükü azalmaktadır. Türkiye'de ise aile temel refah sağlamada önemli bir kurum olmaktadır. Türkiye'de aile kurumu içerisinde kadına yükletilen sorumluluk oldukça fazladır. Bu durum da kadını toplum içerisinde rol almaktan alıkoymakta (bkz., Erbil ve Pasinoğlu, 2004: 1-11) ve kadını aile içinde kendisine yükletilen görevler nedeniyle, aileye bağımlı kılmaktadır. Aslında aile itibarıyla devletin yapması gereken refah hizmetini, bir nevi ailede kadın üstlenmektedir.

Diğer yandan bir üst paragrafta belirttiğimiz gibi, klientelist sosyal yardım ve politikaların uygulanması yerine, devletin vatandaşlarına bu hakları yetiştirdiği profesyonel meslek elemanları aracılığıyla sunması en ideal yöntemdir. Bu anlamda, devletin sunduğu sosyal hizmet devletin bir lütfu olarak değil, görevi şeklinde değerlendirmeye alınmalıdır. Sosyal devlet anlayışı içinde, sosyal hizmetin tek elde toplanarak profesyonel bir hizmet olarak verilmeye başlanması önemli bir adım veya gelişme olmasına karşın, gündüzlü rehabilitasyon merkezlerinin Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilmesi ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü vb. sosyal hizmet ve sosyal yardım kurumlarının kurulması, sosyal hizmet alanında hizmetin yürütülmesinde koordinasyon eksikliğine neden olmaktadır. Böyle olmakla birlikte,

Türkiye’de bu kurumların tesis edilmesiyle ve işlevsel kılınmasıyla birlikte, sosyal hizmet hayırseverlik anlayışından çıkarılarak devletin kurumları aracılığıyla verilmeye çalışılmaktadır. Esasen devletin kurumları aracılığıyla sunduğu sosyal hizmet, pozitif hukuk mantığında hak temelli olmakta ve hayırseverlik anlayışından soyutlanmaktadır (Karakuş, http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_hayirseverlik.htm).

Türkiye’de sunulan sosyal hizmetin daha çok sosyal yardım karakterli olduğunu da söyleyebiliriz. Bu durum da Güney Avrupa Refah Modeline benzemektedir. Zira bu model itibarıyla, sadece yoksul, kimsesiz ve yardıma muhtaç kişilere yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamaları “*hak temelli*” bir anlayıştan uzak olmakta ve “*ihtiyaç*” bazlı olarak verilmektedir. Türkiye’de geleneksel aile yapısının güçlü bir şekilde devam etmesi nedeniyle sosyal hizmet uygulamalarında enformel sektör olarak bilinen aile, akraba, arkadaş ve komşu gibi yardım mekanizmalarının sorumluluk alması da sıkça tespit edilebilmektedir (Selcik ve Güzel, 2016: 466-468).

Türkiye’de sosyal yardımlar ve sosyal hizmetle ilgili tartışmalardan biri, toplumsal yapıda oluşan değişimler ve artan yoksulluk nedeniyle sosyal yardım ve sosyal hizmete gereksinim toplumdaki bireyler açısından artmakta ve bu anlamda yeni hizmet model(ler)ine ihtiyaç duyulmaktadır. İkinci tartışma konusu, neo-liberal politikalar ve küreselleşme sonucu, devletin küçülmesi (bkz., Acar, 2017: 252) gerektiği yaklaşımıyla sosyal yardım ve sosyal hizmetin özel sektöre veya buna benzer yapılara (dernek vb.) devredilmesi anlayışına ilişkindir. Üçüncü tartışma olgusu ise Avrupa Birliği (AB)’ne üye olmayı gaye edinen Türkiye’nin üye adaylığı sürecinde teorik mahiyette mevzuatını ve uygulamasını AB müktesebatına yani hukuk düzenine uyumlu kılmasına yöneliktir.

Dünyada yaşanan neo-liberal dönüşümle birlikte, sosyal hizmetin sunumunda bir taraftan özel sektöre ve sivil toplum kuruluşlarına sorumluluklar getirilmekte, diğer taraftan ise aile, akraba gibi geleneksel yapılara veya kurumlara yükümlülükler verilerek hayırseverlik mekanizması da işletilmeye çalışılmaktadır. Türkiye’nin AB’ye 1999 yılı itibarıyla üye adaylığının benimsenmesi ve 2005 yılında kabul edilen Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi’nin (bkz., Reçber, 2006: 1-103) kabulüyle birlikte Türkiye açısından sosyal hizmeti de içerecek şekilde iç hukukta düzenlemeler yapılmıştır (ASPB’nin tesisi vb.). Ancak bu düzenlemelerin yeterliliği tartışmalıdır. Özellikle Türkiye’de sosyal hizmete ilişkin benimsenen mevzuatın hak temelli bir düşünceye veya anlayışa dayalı olması oldukça önemlidir. Bu anlamda, bahsi geçen

anlayışa uymayan mevzuatın değiştirilmesi, yeni mevzuatın da bu düşünceye uygun olarak çıkarılması bize göre ideal olanıdır (Taşğın ve Özel, 2011: 188-190).

2017 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen ve şahsen katıldığım “*Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitim*” isimli çalıştayda İonna Kuçuradi'nin şu düşünceleri veya yorumları gerek evrensel gerek Türkiye'deki sosyal hizmete yönelik oldukça ilginç ve önemlidir. Kuçuradi'ye göre, hak insanın muamele talebi olmakta ve her insana mutlaka güvence sunması gereken istemleri içermektedir. Hakkın aktif ve pasif tarafları vardır. “*Hiç kimse işkence görmeyecektir*” önermesi, “*hiç kimse işkence yapmayacaktır*” şeklinde de algılanmalı veya değerlendirilmelidir. Kamu hizmeti muamele talebi, bir hak ise bu durumda kamu görevini yerine getirmenin bir boyutu da bu insan hakkına yönelik yapılan görevdir. Haklar ve menfaatler çatıştığında, sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bir kişiden çıkan bir hak, diğer bir kişiye menfaat olarak dönüyorsa orada haktan söz edilemez. Örneğin eğitim hakkı insana yönelik etkinlikleri ve olanakları geliştirmekte ve problem çözmeyi öğretmektedir. Eğer eğitim hakkı, kişiyi geliştirmeye olanak tanımıyorsa veya sınırlı bir gelişim içeriyorsa, bu durumda eğitim hakkının ihlal edildiği iddia edilebilir.

Yine Kuçuradi düşüncesinde, insan hakları ve meslek etik normları deneysel olarak türetilmemektedir. Bunlar, istenmeyen bir durumun tersi talep edilerek oluşturulmaktadır. Her norm/kural insan hakkı içermeyebilir. İnsan hakları, insan bilgisinin ve değerinden dolayı talep edilir ve her insan için geçerlidir. Örneğin beslenme hakkı her insan için söz konusudur. Bu anlamda “*sözünde durmak gerekir*” olgusu veya normu herkes için geçerli olmayabilir ve bu nedenle bahsi geçen norm insan haklarından farklıdır. İnsan hakları her şeyden önce bir fikir, farkına varma ve eylem/muamele etme ilkeleridir. Bütün insanlar özgür ve haklar bakımından eşit doğmaktadır. İnsanlar akıl ve vicdanla donatılmışlardır. İnsanların eşit ve aynı olması, kendilerine yönelik hakların da aynılığını içermektedir.

Kuçuradi, sosyal hizmet uzmanı mesleğini insan hakları ile ilişkilendirmektedir. Kuçuradi'ye göre, insan hakları doğal olarak bu meslekle sıkı bir ilişki halindedir. Bu anlamda, sosyal hizmet uzmanı mesleği etik ilkeler örneğidir. Sosyal hizmet uzmanının temel amacı insan haklarını korumaktır. Ancak bu amacın bazı durumlarda unutturulması da söz konusu olabilmektedir. Ama bu amaç hiçbir zaman unutulmamalıdır. Çünkü sosyal hizmet uzmanı mesleği, insan hakları korunamayan kişilere yönelik bu hakları korumaya çalışmaktadır (Kuçuradi, 2017, Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitimi). Bu düşünceler veya yorumlar bir bütün olarak dikkate

alındığında, sosyal hizmete ilişkin lisans eğitimlerinde mesleki etik ilkelerini içerecek şekilde derslerin programlara konulması oldukça önemlidir. Diğer yandan mesleklerini icra eden sosyal hizmet uzmanlarına hizmet içi eğitimlerde mesleki etik ilkeleri (geniş bilgi için bkz., Shardlow, 2009: 71-82) eğitiminin belirli periyotlarla verilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Dünyada sosyal hizmetin gelişiminde Türkiye, gerek teorik mahiyette mevzuatını oluşturarak gerek bu mevzuatı uygulayarak kendini geliştirmeye çalışmaktadır. Çalışmamızda uygulamaya dair bilgilere yer vermememiz nedeniyle uygulamanın nasıl olduğu sorusunun cevapsız kaldığının farkındayız. Zira, çalışmanın konusunu sınırlı tutma ve sadece teorik nitelikte bir değerlendirme yapma durumu bu hususu zorunlu kılmıştır.

Türkiye’de, sosyal hizmet sunumunun belirli durumlarda hak temelli yapılması yerine, sivil toplum kuruluşları, hayır kurumları vb. yapılanmalarla verilmeye çalışılması hatalı bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Bu yapılanmaların devletin hak temelli sunduğu sosyal hizmete, alternatif olarak verilmesi doğru bir uygulama değildir. Prensip olarak bu türden hayır kurumlarının normal şartlarda devletin hak temelli sosyal hizmet sunumuna ek bir uygulama olarak kabul edilmesi gerekir.

Tarihi gelişim itibarıyla Türkiye’nin sosyal hizmet alanında mevzuatını mümkün olduğunca dinamik tutmaya ve olası sosyal ihtiyaçlara cevap verecek şekilde revize etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak sosyal hizmet alanında görev üstlenen ve yetki kullanan bakanlığın isminin sıkça değiştirilmesi ve bakanlığın teşkilat yapısının revizyona tâbi tutulması uygulayıcıların hizmet sunmasında tereddütlerin oluşumuna sebebiyet verebilir.

Gerek sosyal hizmet gerek diğer alanlarda olsun mevzuatın tümüyle değiştirilmesi beraberinde yeni sorunları da getirebilmektedir. Aslında uzun süredir uygulanan mevzuatın sosyal ihtiyaçları cevaplama da hangi yönlerden yetersiz kaldığı kolaylıkla saptanabilir. Bu durumda yapılması gereken, mevzuatın aksayan kısımlarının değiştirilmesi ve/veya mevzuata çeşitli eklemelerin yapılmasıdır

KAYNAKÇA

Acar, H. ve Çamur Duyan, G. (2003). Dünyada Sosyal Hizmet Mesleğinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, Cilt: 14 Sayı: 1, 1-19.

Acar, E. (2017). Neoliberalizm ve Sosyal Refah Devleti Ekseninde Üçüncü Yol Yaklaşımı. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, Sayı 1, 248-263.

Crépin, C. ve Le Jeannic, T. (2000). L'implantation des centres sociaux sur le territoire. *Revue des politiques sociales et familiales*, 59, 73-91.

Çetinkaya, J. ve Çavuşoğlu, T. (2010). Darülaceze ve Sosyal Hizmetler. *Sosyal Hizmetler Tarihinde Kilometre Taşları*. Birinci Baskı, Ankara, Kadın ve Sosyal Hizmetler Vakfı Yayını.

Çoban İçağasioğlu, A. (2014). Yoksullukla Mücadele ve Sosyal Hizmetin Rolü. *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet (Yeni Zorluklar ve Yaklaşımlar)*, Birinci Baskı, İstanbul, Sosyal Çalışma Yayınları.

Doğan, A. (2016). Sosyal Yardımların Yoksulların Siyasal Tercihine Etkisi: Kent Yoksulları Üzerine Bir Araştırma. *Selçuk İletişim*, 9 (3): 69-89.

Duyan, V. (2017). *Sosyal Hizmet Kuramları ve Yaklaşımları*, Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları, Erzurum: Duyan, 2017: 12-13: <https://docplayer.biz.tr/22257675-Unite-sosyal-hizmet-kuramlari-ve-yaklasimlari-icindekiler-hedefler-sistem-kurami-prof-dr-veli-duyan.html>.

Erbil, N. ve Pasinlioğlu T. (2004). Kadının Ailede Karar Vermeye Etkisi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 2, 1-11.

Erkul Kes, A. (2014). Yeni Yoksulluk Çalışmaları Bağlamında Kent Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma, *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet (Yeni Zorluklar ve Yaklaşımlar)*, Birinci Baskı, İstanbul, Sosyal Çalışma Yayınları.

Favreau, L. (2000). Le Travail Social au Québec (1960-2000): 40 Ans de Transformation d'une Profession. *Nouvelles Pratiques Sociales*, Volume 13, Numéro 1, 27-47.

Fişek, G. (2012). Sosyal Politikaya İkinci Büyük Hükümet Darbesi: Aile ve Sosyal Politika Bakanlığı, *Fişek Enstitüsü*: <http://sosyalpolitika.fisek.org.tr/sosyalpolitikaya-ikinci-buyuk-hukumet-darbesi-aile-ve-sosyal-politika-bakanligi/>.

Garcette, C. (2008). Le service social au temps de Madeleine Delbrêl, *Dans Vie sociale*, Sayı: 3, 29-32.

<http://oeuvre-berceau-st-vincent.cef.fr/index.php/communaut-es-filles-charite-saint-vincent-de-paul.html>.

- <https://socialwelfare.library.vcu.edu/organizations/national-social-welfare-assembly/>.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180709M3.pdf>.
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180710-1.pdf>.
- <https://www.cswe.org/>.
- <https://www.socialworkers.org/>.
- İpek, M. (2015). Yeni Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Yardım Paradoksu. *Karatahta/İş Yazıları Dergisi*, Sayı: 1, 77-104.
- Kapıcı, H.K. (2013). Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darülhayr-i Âli Örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 28, 166-180.
- Karakuş, B. Sosyal Hizmet Uygulamalarında Hayırseverlik Yaklaşımı Geri Mi Dönüyor-Döndü?: http://www.sosyalhizmetuzmani.org/sosyal_hizmet_hayirseverlik.htm.
- Kesgin, B. (2012). Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *İnsan Hakları Yıllığı*, Cilt 30, 41-54.
- Kovancı, O. (2003). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim: İngiliz Yoksul Yasaları*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları No: 30, Ankara.
- Kuçuradi, İ. (2017). Sosyal Hizmetlerde Etik Eğitimi, *Maltepe Üniversitesi*, 23-27 Ocak, İstanbul.
- Martineau, A.-C. (2016). Georges Scelle’s Study of the Slave Trade: French Solidarism Revisited. *The European Journal of International Law*, Vol. 27 no. 4, 1131–1151.
- Melleray, F. (2001). Léon Duguit et Georges Scelle. *Revue d'histoire des facultés de droit et de la culture juridique, du monde des juristes et du livre juridique*, SHFD/ Librairie générale de droit et de jurisprudence, 45-88.
- Reçber, K. (2006) *Tam Üyelik Müzakere Çerçeve Belgesi'nin Analizi*. Bursa, Alfa Aktüel Yayını.
- Reçber, B. (2018). İnsan Hakları ve Sosyal Adalet Açısından Devletin Çocuklara ve Kadınlara Yönelik Sunduğu Hizmetler: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çalışanları Örneği, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Sarıkaya, M. (2007). Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bir Sosyal Hizmet Kurumu: Türkiye Himaye-i Etfal Cemiyeti. A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı 34, 321-338.
- Selcik, O. ve Güzel, B. (2016). Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Cilt: 9 Sayı: 46, 461-469.

Shardlow, Steven M. (2009). Değerler, Etik ve Sosyal Hizmet. *Sosyal Hizmet (Temel Alanlar ve Eleştirel Tartışmalar)*, Derleyenler: Robert Adams, Lena Dominelli, Malcolm Payne, Çeviri Editörü: Tarık Tuncay, Çeviren: Çağıl Öngen, Birinci Baskı (2015), Ankara, Nika Yayınları.

Şeker, A. Dünya'da Sosyal Hizmetin Tarihsel Gelişimi (2): <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/21yyshm02.htm>.

Şişman, Y. (2017). 1945-1980 Arası Avrupa ve Türkiye'de Sosyal Politikaların Gelişimi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-22.

Tarımeri, N. (1995). Yoksulluğun İstismarı ve Savurganlık. *Ekonomik Yaklaşım*, 1995, Cilt 6, Sayı 18-19, 139-150.

Taşğın Şahin, N. ve Özel, H. (2011). Türkiye'de Sosyal Hizmetlerin Dönüşümü. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, 175-190.

Taşkesen, M.Ö. (2017). Osmanlı Döneminde Sosyal Refah Sistemi Olarak Vakıflar. *İş ve Hayat Dergisi*, Sayı 5, 57-66.

Teater, B. (2014). *Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri (Uygulama İçin Bir Giriş)*, Çeviren: Abdullah Karatay, Birinci Baskı (2015), Ankara, Nika Yayınevi.

Toulotte, S. (2016). *Les servives social à l'épreuve de l'entreprise. Les formes contemporaines d'exercice du métier*, These de Doctorat, Université de Lorraine, France: http://docnum.univ-lorraine.fr/public/DDOC_T_2016_0220_TOULOTTE.pdf.

Tufan, B., Sayar Özgür, Ö. ve Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet, Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu, Antalya, 76-86: <http://www.sosyalhaklar.net/2009/bildiri/tufan.pdf>.

Türkmen, B. (2015). Sosyal Hizmet Tarihi, İzmir: http://www.bekirturkmen.com/dosya/Sosyal_Hizmet_Tarihi.pdf.